

HET KATHOLIEK POLITIEK AFFICHE

TENTOONSTELLINGSCATALOGUS
24 JUNI T/M 16 SEPTEMBER 2016

Catalogus bij de tentoonstelling

**Het
Katholiek
Politiek
Affiche**

24 juni t/m 16 september 2016

Studiezaal KDC

Katholiek Documentatie Centrum

In samenwerking met

Wetenschappelijk Instituut - CDA

Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen

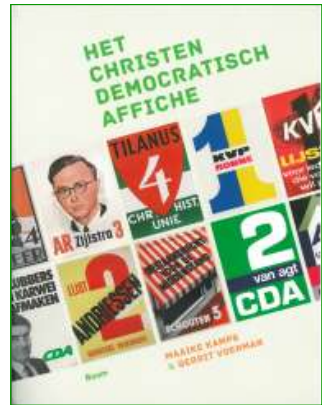

Tentoonstelling katholieke verkiezingsaffiches

Tekst: Maaïke Kamps en Gerrit Voerman.
Tekst kunstenaars/ontwerpers: Tim Graas.

Inleiding

In de vitrines van het Katholiek Documentatie Centrum is vanaf 24 juni een presentatie te zien van katholieke verkiezingsaffiches. Het betreft verkiezingsplakaten van de Rooms-Katholieke Staatspartij (RKSP), die zich na de Tweede Wereldoorlog Katholieke Volkspartij (KVP) ging noemen. In 1980 fuseerde de KVP met de ARP en de CHU tot het Christen Democratisch Appel (CDA). Ook van deze partij zijn enkele affiches opgenomen. Deze tentoonstelling is geïnspireerd op het boek *Het Christen Democratisch Affiche*. Het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA en het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP) hebben in november 2015 dit boek, met 120 affiches van het CDA en zijn voorgangers, gepresenteerd. De affiches en begeleidende tekst geven een levendig beeld van de partijcultuur, maar ook van de parlementaire geschiedenis.

Eeuwenlang zijn de katholieken in Nederland als tweederangs burgers behandeld. Pas in het midden van de negentiende eeuw ontworstelden zij zich enigszins aan de protestantse dominantie. Hoewel zij nog steeds achtergesteld werden, organiseerden de katholieken zich op politiek terrein vrij laat. Dit had te maken met de centrale rol van de hiërarchische rooms-katholieke kerk, maar ook met de sterke concentratie van katholieken in het zuiden. Veel kiesdistricten waren in religieus opzicht homogeen en van een wezenlijke politieke strijd was nauwelijks sprake. De noodzaak tot politieke organisatie werd dus niet zo gevoeld. Eind negentiende eeuw vonden de katholieken een onverwachte bondgenoot in de orthodoxe protestanten. Beider afkeer van het liberalisme was groter dan de onderlinge antipathie. Kuypers antiithese - de tegenstelling tussen godsdienstigen ('rechts') aan de ene kant en 'paganisten' zoals liberalen en socialisten ('links') - verschaftte hun de theoretische basis voor hun politieke

krachtenbundeling.¹ Net als de protestanten erkenden de katholieken immers ook de Bijbel als Gods Woord. En ook inhoudelijk waren beide stromingen het over belangrijke zaken eens, zoals zedelijkheid en de financiële gelijkberechtiging van bijzondere scholen met neutrale scholen (de 'Schoolstrijd'). De samenwerking van 'Rome' en 'Dordt' werd bevorderd door het districtenstelsel dat Nederland tot 1918 kende. (Afb. 1). Een kandidaat was verkozen als hij de meerderheid van de stemmen in dat district had gekregen. Katholieken en protestanten maakten onderling afspraken om zich ervan te verzekeren dat in kiesdistricten waar het erom spande, een kandidaat van één van hen zou worden verkozen en niet een liberaal of (later) een sociaal-democraat.

Afbeelding 1

Aan het begin van de twintigste eeuw werd het kiesrecht langzaam steeds verder uitgebreid. De bisschoppen zagen dat krachtige organisatie geboden was – enerzijds om de katholieke werkman te immuniseren tegen de socialistische verleiding, anderzijds om alle katholieken in een politiek verband bijeen te brengen en te houden.² Tegelijk met het algemeen kiesrecht in 1918 maakten de kiesdistricten plaats voor het stelsel van evenredige vertegenwoordiging. Daarmee nam het belang van de partij toe. Partijen professionaliseerden en gingen propaganda maken via onder meer verkiezingsaffiches. De RKSP omarmde de evenredige vertegenwoordiging omdat daarmee een einde zou komen aan de katholieke electorale achterstelling in het districtenstelsel. Om de angst voor een katholieke overmacht bij de andere confessionele partijen niet aan te wakkeren, werd dit niet hardop gezegd.

1. J. van Zuthem, *'Heelen en halven'. Orthodox-protestantse voormannen en het 'politiek' anti-papisme in de periode 1872-1925*, Hilversum, 2001, 107-109.

2. G. van Klinken, *Actieve burgers. Nederlanders en hun politieke partijen 1870-1918*, Amsterdam, 2003, 463-464, 493.

Van de drie confessionele partijen ARP, CHU en RKSP is van de verkiezingen van 1918 alleen een affiche overgebleven van de RKSP - deze aanduiding staat op het plakkaat vermeld, al zou het nog tot 1926 duren voordat het nationale katholieke partijverband die naam formeel zou krijgen. Het affiche is een ontwerp van Frans Lazarom. (Afb. 2). Zijn afkeer van de SDAP is goed zichtbaar op het affiche: de paarden die de strijdkar van de RKSP trekken vermorzelen de socialistische draak. De angst bij de katholieken dat arbeiders, die door de uitbreiding van het kiesrecht konden gaan stemmen, massaal zouden overlopen naar de socialisten leidde tot een felle verkiezingsstrijd. Het verkiezingsaffiche richtte zich op al die katholieke werkmannen die voor het eerst hun stem uit mochten brengen. Door Herman Schaepman en paus Leo XIII af te beelden probeerde de RKSP de werklieden op positieve wijze aan de partij te binden. Het merendeel van de velletjes papier met punten uit het verkiezingsprogramma die de menner op

Lazarom, Franciscus Henricus (Frans)

Frans Lazarom (Haarlem 1881 – Utrecht 1936) komt niet voor in de kunstenaars-lexica en over zijn opleiding is niets bekend. Hij wordt vermeld als 'decoratief teekenaar' en was leraar tekenen aan het St. Bonifatius-lyceum te Utrecht en de R.K. HBS en Gymnasium te Rotterdam. Het werk dat van hem bekend is bestaat uit boekillustraties, spotprenten en schoolplaten en draagt veelal een katholiek karakter. Zo bezit Museum Catharijneconvent een reeks van 19 prenten van Nederlandse heiligen. Een serie van vier liturgische schoolplaten verscheen in 1912 onder de titel 'Roomsche zaakonderwijs'. Hij illustreerde een aantal kinderboeken uitgegeven door de R.K. Boekcentrale te Amsterdam en Drukkerij R.K. Jongensweeshuis te Tilburg alsook voor de niet confessioneel gebonden, in kinderboeken gespecialiseerde uitgeverij Kluitman te Alkmaar.

De keuze om Lazarom te vragen een affiche voor de RKSP te ontwerpen zal ingegeven zijn door zijn reputatie als tekenaar van politieke spotprenten voor het katholieke humoristische tijdschrift *De Roskam*, waarin vooral de SDAP het moest ontgelden.

Affiche:

R.K. Staatspartij. 1918. (Afb. 2).

Afbeelding 2

de strijdwagen rondstrooit beoogde de verbetering van de positie van werklieden. Op het affiche ontbreekt het lijstnummer. Zo'n nummer werd per kieskring vastgesteld en verschilde dus. Het lijstnummer werd daarom vaak apart op het affiche geplakt. Lijstnummers waren van groot belang omdat tot 1956 op de stembiljetten boven de kandidatenlijsten alleen het lijstnummer was vermeld; de partijaanduiding ontbrak.

De RKSP won bij de verkiezingen vijf zetels en werd met 30 zetels de grootste partij. Een kabinet onder leiding van fractievoorzitter 'monseigneur' Nolens was nog een brug te ver, daarom kwam er een kabinet met de Limburgse jonkheer Charles Ruijs de Beerenbrouck als de eerste rooms-katholieke premier.

Afbeelding 3

Het affiche waar de RKSP vier jaar later campagne mee voerde was wat defensiever van stijl. (Afb. 3). Een ridder met katholieke symbolen (het kruis op zijn helm, de pauselijke kleuren geel en wit) is de centrale figuur op het affiche dat was ontworpen door Joan Collette. Onder de rechervoet staat een verwijzing naar de brief van Paulus aan de Efeziërs over de 'wapenrusting Gods'. In 1925 maakte Collette een vergelijkbaar affiche met een ridder, nu echter met een lauwerkrans in de hand. (Afb. 4).

De Brief aan de Efeziërs 6: 10-17.

Ten slotte, zoek uw kracht bij de Heer en zijn almacht. Trek de wapenrusting van God aan om te kunnen standhouden tegen de listen van de duivel. Want onze strijd is niet gericht tegen vlees en bloed, maar tegen de heerschappijen, tegen de machten, tegen de wereldbeheersers van deze duisternis en tegen de geesten van het kwaad in de hemelse regionen. Grijp daarom naar de wapenrusting van God om weerstand te kunnen bieden op de dag van het kwaad en staande te blijven, strijdend tot het einde. Stel u op, de waarheid als een gordel om uw middel, de gerechtigheid als een pantser om uw borst, de ijver voor het evangelie van de vrede als schoeisel aan uw voeten. Draag steeds het schild van het geloof, waarmee u alle brandende pijlen van het kwaad kunt doven. Draag ook de helm van de redding en het zwaard van de Geest, dat wil zeggen, het woord van God.

KDC AFBK-6a1459

Collette, Johan Nicolaas Coenraad (Joan)

Joan Collette (Delft 1889 – Nijmegen 1958) kreeg les van Jan Toorop en volgde de Rijksnormaalschool voor Teekenonderwijzers en de Rijksacademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam. Hij vestigde zich eerst te Blaricum, waar hij lichte landschappen en stadsgezichten schilderde, affiches ontwierp, karikaturen en boekillustraties tekende. Verder kreeg hij naam als portrettist voor wie prominenten uit de wereld van kunst, kerk, wetenschap en politiek zouden poseren. Van 1922 tot 1926 woonde Collette in Roermond. In samenwerking met het atelier van Cuypers voerde hij opdrachten uit in diverse kerken in den lande. Collette werd vooral bekend in het katholieke milieu. Hij tekende voor het fraai uitgegeven blad *Opgang* en trad toe tot het bestuur van de AKKV (Algemeene Katholieke Kunstenaarsvereniging), van het Bernulphusgilde en van het Apostolaat der Hereeniging. Met zijn door ikonen geïnspireerde kunst wilde hij een brug slaan tussen de oosterse en de westerse christenheid en de nieuwe kunst maken voor het herenigd christendom. Grote verspreiding ook kenden zijn devotieprentjes met afbeeldingen van de apostelen en van christelijke symbolen. Als religieus kunstenaar had Collette de ambitie monumentaal werk te maken voor kerken. Aanvankelijk betrof dat vooral glas-in-loodramen en schilderijen, vervolgens ook mozaïeken. Overal in den lande vindt men zijn werk terug. Een groots ensemble vormen de mozaïeken en glas-in-loodramen in de Nijmeegse Stephanuskerk. Collette voelde zich thuis in Nijmegen. Hij was enige tijd gemeenteraadslid, nam plaats in het bestuur van de Nijmeegse Universiteitsvereniging en van de Alliance Française. Hij had contacten met Titus Brandsma, die lang voorzitter was van het Apostolaat der Hereeniging, Theodoor Baader, hoogleraar Germanistiek en voorzitter van de kunstenaarsvereniging 'In Consten Een', de criticus Jan Creyghton, de architect Estourgie, en vele anderen uit de wereld van kunst en cultuur.

Afbeelding 4

Na zijn overlijden in 1958 eerde Nijmegen hem met een overzichtstentoonstelling in Museum De Waag.

Affiches:

Katholieke lijst 'In het waarachtig belang'. 1922. (Afb. 3).

Katholieke lijst 'Christus vrede'. 1925. (Afb. 4).

De strijd tussen de socialisten en katholieken ontbrandde bij de Kamerverkiezingen in 1929 opnieuw. De sociaaldemocraten waren onder de grote rivieren in het katholieke thuisland op jacht naar de stemmen van katholieke arbeiders. De RKSP reserveerde daarop 'kwaliteitszetels' op haar kandidatenlijst voor de katholieke standsorganisaties, waaronder die van de arbeiders. Ook het verkiezingsprogramma werd socialer. De RKSP kwam met vijf zeer verschillende affiches. Het rijke korenveld op het door Frans Bosen ontworpen affiche 'is de uitbeelding van de vruchten der aaneensluiting'. (Afb. 5). Het plakkaat bevat ook een waarschuwing: afscheidende aren raken verstrikt in de rode doornen – waarmee zeker de SDAP zal zijn bedoeld.³ Het affiche met de naam van Nolens, die lijsttrekker was in kieskring Maastricht, is in art deco stijl gemaakt. (Afb. 6). Een derde affiche, van Anton Dirckx, was eenvoudiger van stijl. (Afb. 7).

In 1933 was de economische crisis in Nederland in volle hevigheid aan de gang. De RKSP liet drie affiches uitkiezen door het partijbestuur in samenwerking met een jury

Afbeelding 5

Afbeelding 6

³ Het Centrum, 22 mei 1929; zie ook *Limburgsch Dagblad* en *Tilburgsche Courant*, 18 mei 1929.

Bosen, Franciscus Wilhelmus Josephus (Frans)

Frans Bosen (Amsterdam 1891 – Haarlem 1949) is begonnen als leerling letterzetter maar wilde tekenaar worden en volgde ondertussen lessen aan de Amsterdamse Rijksschool voor Kunstnijverheid en later aan de Rijks-academie voor Beeldende Kunsten. Bij de houtsnijder J.G. Veldheer die verbonden was aan de Grafische School maakt hij zich het linoleumsnijden eigen, wat zijn favoriete techniek zou worden. In het begin van de jaren '20 trad hij in dienst van de Amsterdamse drukkerij De Brakke Grond, waar hij zich als een van de eersten in ons land ging toeleggen op het ontwerpen van filmaffiches. Vernieuwend was dat hij daarbij gebruik maakte van foto's uit de betreffende film, omdat er voordien voornamelijk letteraffiches gemaakt werden. In die tijd vervaardigde hij ook veel reclamedruk als kalenders met kleurige dier- en plantmotieven.

In 1933 werd hem op grond van de druktechnieken die hij beheerste een betrekking aangeboden bij de Haarlemse drukkerij De Spaarnestad, waar hij tot aan zijn dood in dienst is gebleven. Hij gaf er typografische adviezen, was betrokken bij de vormgeving van familiebladen als *De Katholieke Illustratie*, *Panorama* en de *Katholieke Radio Gids*, verzorgde de lay-out van jubileum- en kerstboeken, en ontwierp de omslagen van de serie *Dwars door Nederland. Aardrijkskundig leer- leesboek voor de R.K. lagere school*.

Bosen was belijdend katholiek en lid van de Wereldlijke Derde Orde van de H. Franciscus. Zijn katholieke betrokkenheid blijkt uit de affiches voor de missie en voor de katholieke politieke partijen, alsook uit zijn ex-librissen die vaak een godsdienstig element bevatten.

Affiches:

R.K. Staatspartij lijst Nolens. 1929.

'Stemt de Katholieke lijst'. 1929. (Afb. 5).

Katholieke Volkspartij lijst Romme. 1946.

Katholieke Volkspartij 'Christenen sluit U aaneen'. 1946 of 1948. (Afb. 15).

'Kiest Katholieke Volkspartij'. 1946 of 1948.

Literatuur:

M. Berendse, 'Bosen, Franciscus Wilhelmus Josephus', *Biografisch woordenboek van Nederland*, vierde deel, 's-Gravenhage 1994, 60-61.

Dirckx, Antonius Bernardus (Anton)

Anton Dirckx (Rotterdam 1878 – Den Haag 1927) werd opgeleid aan de Academie van Beeldende Kunsten in zijn geboortestad en maakte een studiereis naar Italië. Hij schilderde en aquarelleerde landschappen en stadsgezichten in impressionistische trant en heeft ook geëst. Dit affiche is een unicum in zijn werk; dit soort drukwerk is verder niet van zijn hand bekend.

Er bestaat een discrepantie tussen de sterfdatum (10 januari 1927) van Dirckx en de datering van het affiche, dat in verband gebracht wordt met de verkiezingen van 3 juli 1929. Het lijkt waarschijnlijk dat het affiche oorspronkelijk bestemd was voor eerder geplande verkiezingen.

Affiche:

R.K. Staatspartij Jhr. Ruijs de Beerenbrouck. [1929]. (afb. 7).

Afbeelding 7

bestaande uit onder meer een kunstenaar en een architect. Joep Nicolas gaf op zijn affiche de crisissfeer weer met de tekst 'Storm op til stut uw huis'. (Afb. 8). De afgebeelde vrouw kijkt ongerust naar het naderende onweer, terwijl de man een paal draagt om hun huis te stutten. Charles Eyck ontwierp een plakkaat met het devies 'Opbouw in godsvertrouwen'. (Afb. 9). Tegen de gele achtergrond van een Christusfiguur staat een krachtige mannenkop die met een hand het kruis omklemt, terwijl de geheven andere hand naar de hemel wijst.

Afbeelding 8

Nicolas, Josephus Antonius Hubertus Franciscus (Joep)

KDC AFBK-3c03625

Joep Nicolas (Roermond 1897 – Steyl 1972) was een telg uit het bekende Roermondse glazeniersgeslacht Nicolas. Hij kreeg een gedegen opleiding en studeerde filosofie en kunstgeschiedenis aan de katholieke universiteit in Fribourg en later rechten aan de Universiteit van Amsterdam, studies die hij niet afmaakte. Op aanraden van zijn vader volgde hij een cursus tekenen aan de Rijksschool voor Kunstnijverheid. In de eerste jaren voorzag hij in zijn onderhoud door het schilderen van portretten; ook maakte hij (naakt)tekeningen, gouaches en houtsneden. Een doorbraak kwam

in 1922 toen hem gevraagd werd fresco's te maken in het kerkje van Asselt. Geheel onverwachts won hij het jaar daarop de Vigeliusprijs met een schilderij van de bewening van Christus. Tegen zijn zin voldeed hij aan het verzoek van zijn vader om ontwerpen in traditionele stijl te leveren voor glas-in-loodramen. In de tussentijd experimenteerde hij met eigen opdrachten. Met zijn vernieuwende Sint Maartensraam, waarmee hij in 1925

de Grand Prix des Maîtres Verriers in Parijs behaalde, was zijn reputatie gevestigd en stroomden de opdrachten voor gebrandschilderd glas binnen voor zowel kerkelijke als openbare gebouwen en bedrijven. Tot zijn bekendste opdrachten behoren de ramen in het Canisiusziekenhuis te Nijmegen, het KRO-gebouw te Hilversum, de Nieuwe Kerk te Amsterdam, de Pancratiuskerk te Tubbergen en de Oude Kerk te Delft. Hij introduceerde ook nieuwe technieken als opaline (dun melkglas) waarop hij octrooi kreeg. Omdat hij steeds meer betrokken raakte bij de praktische uitvoering verhuisde hij in 1933 van Groet naar Roermond waar hij de leiding van het familieatelier overnam.

Hij roerde zich in het katholieke intellectuele leven van zijn tijd en leverde geschreven en getekende bijdragen voor het tijdschrift *De Gemeenschap*. Door zijn huwelijk met de beeldhouwster Suzanne Nys was hij de zwager van de bekende Britse romanschrijver Aldous Huxley, die een pleitbezorger van zijn werk werd in de Angelsaksische wereld. Met het oog op de toenemende oorlogsdreiging liet hij zich in 1939 overreden om naar de Verenigde Staten te emigreren waar hij zich liet naturaliseren en tal van gebouwen beglaasde en van wandschilderingen voorzag. Na de oorlog kwamen er weer opdrachten vanuit Nederland en pendelde hij heen en weer tussen zijn oude en nieuwe vaderland, totdat hij in 1958 definitief terugkeerde en zich in Steyl vestigde. In de hem nog resterende jaren moest hij het meemaken dat gebrandschilderd glas uit de mode raakte en werk van hem in kerken met sloop bedreigd werd.

Affiche:

R.K. Staatspartij 'Storm op til, stut uw huis'. 1933. (Afb. 8).

Literatuur:

Jaak Slangen, 'Nicolas, Josephus Antonius Hubertus Franciscus', *Biografisch woordenboek van Nederland*, zesde deel, 's-Gravenhage 2008, 337-340.

Afbeelding 9

Ook vier jaar later kwam de RKSP met meerdere, heel verschillende affiches uit. Het rood-wit-blauwe affiche van Jos van Woerkom geeft de dreiging voor het christendom van het communisme (de gekruiste hamer en sikkel, het embleem van de Sovjet-Unie) enerzijds en het nationaal-socialisme (de wolfsangel, een runenteken dat onder meer de NSB gebruikte) anderzijds goed weer. (Afb. 10). Het plakkaat met het cijfer '1' oogt veel moderner. (Afb. 11). In 1937 kregen partijen voor het eerst een lijstnummer toegewezen aan de hand van het aantal zetels in de Tweede Kamer. De RKSP was trots de grootste partij te zijn en voerde campagne door 400.000 insignes met nummer één te verspreiden zodat leden deze konden dragen 'als teken van hun trotsch-zijn op *hun* R.K.Staatspartij'.⁴

4. De R.K. Staatspartij, 6 (1937), 3 (31 mrt.), 68.

Afbeelding 10

Afbeelding 11

Eyck, Charles Hubertus

Charles Eyck (Meerssen 1897 – Schimmert 1983) ging als 13-jarige jongen naar het nabije Maastricht om er het vak van aardewerk-decorateur te leren bij de Koninklijke Sphinxfabrieken. Zijn artistieke talenten bleven niet onopgemerkt. De als Belgische vluchteling in Meerssen verblijvende kunstschilder Jan van Puyenbroeck adviseerde Eyck de Rijksacademie in Amsterdam te volgen, hij deed dit en behaalde er in 1922 de Prix de Rome voor schilderkunst. In Amsterdam leerde Charles Eyck ook zijn latere vrouw, de Zweedse schilderes Karin Meyer, kennen.

KDC AFBK-2a18665

Charles Eyck was een veelzijdig kunstenaar, hij genoot bekendheid als schilder van landschappen en portretten, maar vooral als tekenaar. Ook voerde hij monumentaal werk uit in onder meer kerken in Wittem, Genhout-Beek en Heksenberg-Heerlen. Verder was hij glazenier, beeldhouwer en illustrator. In die laatste hoedanigheid trok hij veel op met dichter Bertus Aafjes, die hij in 1958 vergezelde op een reis naar Rome, waar hij de gebeurtenissen rond het overlijden van paus Pius XII vastlegde. Hij verbleef ook veel in Frankrijk; dit land benoemde hem zelfs tot ereburger. In het Noord-Franse Jeantes knapte Eyck het kerkje op. De daar aangebrachte wandschilderingen worden gerekend tot zijn belangrijkste werk. Ook zeer bekend zijn zijn bevrijdingsmonumenten, onder meer in Maastricht en Roermond. Hij vervaardigde de paneelschilderingen voor het Nederlands paviljoen op de wereldtentoonstelling van 1958 in Brussel, ontwierp het spoorwegmonument in Utrecht, maakte bevrijdingsramen voor Gouda en ontwierp samen met de Maastrichtse architect Koene de Sint Jozef Arbeiderkerk in Meerssen.

Affiche:

R.K. Staatspartij 'Opbouw in Godsvertrouwen'. 1933. (Afb. 9).

Woerkom, Josephus Stepanus Antonius Maria (Jos) van

Jos van Woerkom (Nijmegen 1902 - Blaricum 1992) was een broer van de bekendere Nijmeegse kunstenaar Wim van Woerkom. Hij werd opgeleid aan de Koninklijke Academie voor Kunst en Vormgeving te 's-Hertogenbosch met als docenten Piet Slager en Huib Luns. Hij was grafisch ontwerper. Na zijn academietijd had hij eerst een eigen studio in Nijmegen maar vertrok in 1927 naar Amsterdam. Hier ging hij werken bij het in buitenreclame gespecialiseerde bureau van Julius Dickhout, dat na overname door het reclamebureau De la Mar Remaco ging heten. Een van zijn eerste opdrachten was een affiche voor het congres en de tentoonstelling van de gehandicaptenvereniging AVO (Arbeid voor Onvolwaardigen) in 1928. In 1933 werd een advertentiecampaagne gelanceerd onder het motto 'Koopt Nederlandsch product', waarvoor Van Woerkom onder andere voor Philips affiches ontwierp waarin het rood, wit en blauw domineerden. Die kleuren zien we ook terug in de verkiezingsaffiches van 1937. In de jaren '30 kreeg hij opdrachten van zowel de KRO als de NCRV. Als anti-nazi voelde hij zich gedwongen een deel van zijn archief onder de grond te verstoppen, wat na de oorlog verloren gegaan bleek te zijn.

KDC AFBG-4e549

Het totale aantal affiches dat hij heeft ontworpen belooft in de honderden. Volgens hem moest een affiche zijn als de stem van een schreeuwende koopman. Later richtte hij zijn aandacht meer op het maken van advertenties inclusief foto's en reclamefilms. In 1968 nam hij afscheid als *art director* van De la Mar.

Affiches:

R.K. Staatspartij 'Beschermt het Christendom'. 1937. (Afb. 10).

R.K. Staatspartij 'Arbeid voor ons volk'. 1937.

Afbeelding 12

tegen het 'staats-socialisme', dat zijn begerige zwarte klauw uitsteekt naar de bron van welvaart in Nederland. (Afb. 12). De KVP profileerde zich direct in 1946 ook als gezinspartij. Het affiche waarop een groene hand (de kleur van de hoop) een gezin naar een beter bestaan tilt, getuigt daarvan. (Afb. 13). Daarbij keek de KVP met een schuin oog naar de PvdA. In haar program richtte de KVP zich vooral op de gezinnen van de arbeiders, die een 'redelijk aandeel' zouden moeten krijgen in de nationale welvaart. Het

Afbeelding 13

Afbeelding 14

derde affiche, met een achtergrond van

de nationale driekleur, heeft betrekking op de bijzondere rechtspleging. (Afb. 14). Hieraan werden na de bevrijding mensen onderworpen die in de oorlog 'fout' waren geweest. De klacht was dat er met twee maten werd gemeten: invloedrijke personen zouden buiten schot blijven, terwijl de kleine man onevenredig hard werd aangepakt.⁵

5. J. Bosmans & A. van Kessel, *Parlementaire geschiedenis van Nederland*, Amsterdam, 2011, 62.

In die tijd werden campagnes professioneler door de inschakeling van reclamebureaus. Ook de KVP deed daaraan mee. Tegelijk schakelde ze een oudgediende in. Frans Bosen ontwierp voor de verkiezingen van 1946 of 1948 opnieuw een affiche in een vergelijkbare stijl als het plakkaat uit 1929. (Afb. 15). Ook hier dreigden de gele aren – symbolen van vruchtbaarheid en overvloed – weer overwoekerd te raken door rode doornen. Waar Bosen eerder de *katholieken* opriep om zich aaneen te sluiten, deed hij nu zo'n appel op de *christenen* – wat beter aansloot bij de opzet van de KVP om niet een kerkelijke partij te zijn zoals de RKSP, maar open te willen staan voor degenen die met haar program instemden.

In 1952 verloor de KVP twee zetels en won de PvdA er drie, een uitslag die in de media destijds zonder uitzondering werd gekenschetst als een politieke aardverschuiving. De verkiezingsnederlaag had diepe wonden geslagen bij

Afbeelding 15

de KVP. De roep om herstel van de katholiek-staatkundige eenheid stak de kop op. De onderlinge verhoudingen met de PvdA verslechterden toen de KVP al in de zomer van 1955 haar verkiezingscampagne startte onder de provocerende leuze O'56 (Overwinning '56). Op een zondag werd bij de parochiekerken een folder uitgedeeld met daarin een tekening van in vlammen opgaande gebouwen van katholieke instellingen. 'Als de rode haan victorie kraait', zo luidde de tekst, die binnen de KVP niet overal in goede aarde viel. De PvdA was woedend. Het was de opmaat naar een harde verkiezingsstrijd met verschillende incidenten. Inzet was vooral de vraag wie van beide partijen de grootste zou worden. De KVP had in 1952 gezien hoe de PvdA met een geheel op Drees gerichte campagne had geglorieerd. Zij stapte af van het meervoudig lijsttrekkerschap en koos nu voor Romme als enig boegbeeld – ook al werd er getwijfeld aan diens electorale populariteit vanwege zijn wat 'gladde' imago.⁶ Maar de KVP durfde het kennelijk niet aan zijn kop op het verkiezingsaffiche te zetten. De partij stelde voorop wat ze belangrijk vond en verspreidde een plakkaat, dat was vormgegeven door Lambert Simon, met daarop een moeder en klein kind – wederom een verwijzing naar de gezinspolitiek, die zo'n centrale plaats innam in haar program. (Afb. 16).

Aan twaalf jaar rooms-rode samenwerking kwam in december 1958 een eind. In de kern kwam het erop neer dat de PvdA in de sociaaleconomische sfeer meer overheidsbemoeienis en regulering wilde en de KVP juist minder. Met de door de KVP gekoesterde wensen als bezitsvorming, lagere belastingen en vrijere loonvorming – verlangens waarbij de staat meer op afstand kwam te staan – vond de partij meer aansluiting bij de VVD.⁷ De vier thema's die de KVP in de campagne van 1959 centraal stelde, pasten hierbij: Bezit voor iedereen, Baas in eigen huis, Wij bouwen voort en Volop werk. Aan elk onderwerp was een affiche in dezelfde stijl gewijd, ontworpen door Frans Mettes in de zogenoemde 'Zwitsers/humoristische stijl'. (Afb. 17, 18, 19, 20). Romme was wederom de enige lijsttrekker van de KVP, al had hij intern laten weten wel terug te willen treden.

⁶. J.A. Bornewasser, *Katholieke Volkspartij 1945-1980. Band I: Herkomst en groei (tot 1963)*, Nijmegen, 1995, 371.

⁷. Bosmans & Van Kessel, *Parlementaire geschiedenis van Nederland*, 91.

Simon, Joannes Baptist Lambert (Lambert)

Lambert Simon (Den Helder 1909 – Nieuwegein 1987) was als kunstenaar autodidact. Hij is begonnen in het bedrijf van zijn vader die een steenhouwerij en later een handel in bouwmaterialen had, totdat hij in 1927 de kans kreeg om naar Parijs te gaan waar hij twee jaar verbleef en in kunstenaarskringen verkeerde. Daar maakte hij kennis met Otto van Rees, die hem in contact bracht met de groep kunstenaars en schrijvers rondom *De Gemeenschap*. Hij vestigde zich in Utrecht, waar hij de rest van zijn leven zou blijven. In de jaren '30 was hij vooral als tekenaar en illustrator actief. Zo verzorgde hij de omslagtekening voor het overzichtswerk van Clemens Meuleman *Hedendaagsche religieuze kunst* (1936). In 1934 maakte hij een anti-Duitse spotprent, wat niet verhinderde dat hij fascistische sympathieën koesterde en lid werd van het Nationaal Front. Na de oorlog leverde hij enkele jaren spotprenten voor het dagblad *De Tijd*, die het confessionele standpunt verdedigden en vaak een anticommunistische strekking hebben.

Zijn stijl fluctueerde maar vertoont in de loop der jaren een ontwikkeling van gematigd expressionistisch en neobarok naar neobyzantijns tot goeddeels abstract in de jaren '60. In de tijd van de Wederopbouw kreeg hij vele opdrachten van kerkelijke zijde voor het maken van muurschilderingen en glas-in-loodramen. Zijn reputatie als monumentaal kunstenaar blijkt ook uit de 93 meter lange gangmuur in de nieuwe medische faculteit van de Nijmeegse universiteit (1955), die hij vulde met een doorlopende cyclus van de zwerftochten van Odysseus. Tegelijkertijd waren er minder prestigieuze opdrachten voor communieprentjes en een *Handleiding voor het vervaardigen van Kerstkribbfiguren* uit triplex. In 1955 werd hem gevraagd Kardinaal de Jong te portretteren. Lambert Simon was aangesloten bij de AKKV (Algemeene Katholieke Kunstenaarsvereniging) en het SIAC (Secretariat International des Artistes Catholiques).

Affiche:

KVP: 'Leg de toekomst in veilige handen'. 1956. (Afb. 16).

Literatuur:

Ton H.M. van Schaik, 'De kunstschilder Lambert Simon (1909-1987). De jongste uit de jongerenclub van De Gemeenschap', *Maandblad Oud-Utrecht*, 62^e jaargang nr. 3 (maart 1989), 21- 27.

**LEG DE TOEKOMST
IN VEILIGE HANDEN**

Afbeelding 16

Afbeeldingen 17, 18, 19, 20

Mettes, Franciscus Joseph Engbertus (Frans)

Frans Mettes (1909 - Amsterdam - 1984) volgde een opleiding aan de Teekenschool voor Kunstambachten en de Rijksschool voor Kunstnijverheid te Amsterdam. Hij was grafisch ontwerper van affiches, reclameborden en boekomslagen, illustreerde boeken en kalenders en tekende stripverhalen. Voor de bekende jongensboekenserie van Bob Evers verzorgde hij de omslagen. Als kunstenaar heeft hij zijn beste krachten gewijd aan het ontwerpen van affiches; hij geldt als een van de grootste en meest productieve affichemakers uit het pre-computertijdperk. Voor de Tweede Wereldoorlog waren het vooral filmaffiches, waarin hij op eigen wijze sterren als Marlene Dietrich en Greta Garbo vereeuwigde. In de naoorlogse decennia waren het zijn affiches voor genotsmiddelen (sigaretten, drank en cacao producenten) die het straatbeeld domineerden. Die van Droste cacao, Van Houten chocolade, Heineken bier, Bols jenever, Hofnar sigaren, Belinda sigaretten en Mascotte vloei papier zijn in ons collectieve geheugen gegrift. Daarnaast werkte hij voor het Veiligheidsinstituut, voor de personeelswerwing bij Defensie en voor de Nederlandse Spoorwegen, waardoor zijn affiches niet te missen waren op stations en op perrons. Mettes was politiek gezien niet eenkennig en vervaardigde voor de verkiezingen van 1959 zowel de affiches voor de KVP als voor de ARP. Een paar jaar later aanvaardde hij een opdracht van de Vereniging Volksonderwijs Amsterdam voor het maken van een affiche 'Onverdeeld naar de openbare school'.

In 2012 wijdde het Spoorwegmuseum in Utrecht, dat een grote collectie affiches van Mettes bezit, een speciale tentoonstelling aan zijn werk getiteld *Reclame om in te lijsten*. Bij deze gelegenheid verscheen een monografie *Frans Mettes affichevirtuoos* van Gielijn Escher.

Affiches:

Serie van vier voor de KVP Romme lijst 2. 1959. (Afb. 17, 18, 19, 20).

Afbeelding 21

Na het terugtreden van Romme greep de KVP in 1963 weer terug op een meervoudig lijsttrekkerschap. De vier lijstaanvoerders ontbraken echter op het affiche van de hand van Gijs den Ouden. (Afb. 21). De verkiezingsleus – ‘Voor iedereen die vooruit wil zien!’- wordt daarop verbeeld met een radar die is bevestigd aan een mast in de vorm van het lijstnummer. ‘Het toekomstperspectief is tevens gesuggereerd door een schematische weergave van de lucht, waarheen zich de blik in de toekomst richt’, zo luidde de ongetwijfeld voor veel kiezers onmisbare toelichting in *De Maasbode*.⁹ De totstandkoming had heel wat voeten in de aarde gehad: er was in de Centrale Propagandaraad nogal wat kritiek op de kleur rood, ‘vanwege de erfelijke belasting’ – waarmee ongetwijfeld de PvdA zal zijn bedoeld.¹⁰

De verkiezingen van 1967 waren vervroegd vanwege de val van het kabinet waarvan de KVP, PvdA en ARP deel uitmaakten en dat werd geleid door

⁹. *De Maasbode*, 3 april 1963.

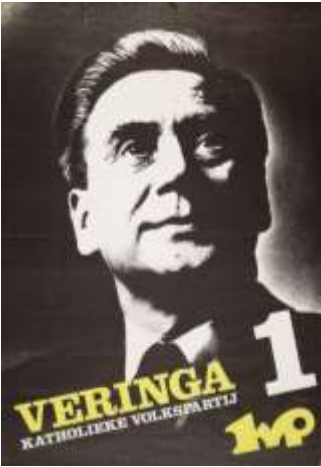
¹⁰. Verslag Centrale Propagandaraad, 12 februari 1963, in: KDC, archief KVP, nr. 3854.

KVP'er Jo Cals, door toedoen van Norbert Schmelzer, voorzitter van de Tweede Kamerfractie van de KVP. Broedermoord dus, wat electoraal weinig goeds voorspelde. De KVP liet vier dezelfde affiches maken met de leuze 'Waardenvast, welvaartsvast'. (Afb. 22, 23, 24, 25). Wat betreft de eerste term was er volgens het katholieke dagblad *De Maasbode* sprake van 'een welbewuste drukfout om erop te wijzen dat het om heel wat meer waarden gaat dan de vastheid van het geld alleen'.¹¹ Net als in 1963 had de KVP vier lijsttrekkers – op aandringen van de regionale partijverbanden. Zij hadden zo hun bedenkingen bij de electorale wervingskracht van de aanvankelijk beoogde enige lijsttrekker Schmelzer, waarbij diens rol bij de val van het kabinet-Cals zeker zal hebben meegespeeld.¹² Schmelzer voerde daarna alleen de lijst in Limburg aan. In tegenstelling tot de affiches van de drie andere lijsttrekkers ontbrak zijn naam op het plakkaat, wat wel geen toeval zal zijn geweest. De uitslag van de Tweede Kamerverkiezingen kwam hard aan voor de KVP, die acht zetels verloor. Ook de CHU ging een zetel achteruit, terwijl ze juist op meer had gerekend. De confessionelen hadden voor het eerst sinds 1918 minder dan de helft van de zetels in de Tweede Kamer. Tegen deze achtergrond kwamen er al snel verkennende gesprekken op gang tussen vertegenwoordigers van ARP, CHU en KVP in de 'Groep van Achttien' over nauwere samenwerking en een mogelijke fusie.¹³

Afbeeldingen 22, 23, 24, 25

-
11. *De Maasbode*, 7 januari 1967.
12. J.A. Bornewasser, *Katholieke Volkspartij 1945-1980. Band II, Heroriëntatie en integratie*, Nijmegen, 2000, 215-220.
13. H. Borstlap & C.J. Klop (red.), *De groei naar het CDA. Momenten en impressies uit dertien bewogen jaren*, Franeker, 1980, 36.

Afbeelding 26

Hoewel de samenwerking bij de Statenverkiezingen van 1970 in Limburg en Friesland al vorm kreeg door mee te doen met één gezamenlijke lijst, programma en affiche, waren de partijen op landelijk niveau in 1971 nog lang niet zover. Voor een gezamenlijke verkiezingscampagne liepen ze evenmin echt warm. Net als de ARP en de CHU koesterde de KVP haar eigenheid; het kon niet zo zijn 'dat de KVP niet meer haar eigen marsroute bepaalt'.¹⁴ Net als de CHU besloot de KVP in 1971 voor het eerst de kop van haar lijsttrekker op het verkiezingsaffiche af te beelden. (Afb. 26). De partij was weer afgestapt van het meervoudig lijsttrekkers-

schap, niet alleen om zo de eenheid van de partij te benadrukken, maar ook vanuit een oogpunt van communicatie. 'De KVP-kiezer, zo luidde de argumentatie, koos gemakkelijker dan vroeger een kandidaat die hem aansprak.'¹⁵ Het had voor de hand gelegen dat zittend premier Piet de Jong die ene lijstaanvoerder zou worden. De Jong wilde wel, maar werd door de KVP als te behoudend gezien. De minister-president moest plaatsmaken voor de minister van Onderwijs uit zijn kabinet, de als meer vooruitstrevend bekendstaande Gerard Veringa. De jeugdige uitstraling van Veringa had een belangrijke rol gespeeld bij zijn uitverkiezing als lijsttrekker. Hij kreeg verschillende adviezen mee wat betreft zijn uiterlijk: het haar moest wat langer en hij moest een bril dragen, zo vond de 'vrouwengroep mentaliteitsverandering' van de KVP.¹⁶ De Tweede Kamerverkiezingen waren opnieuw een grote teleurstelling voor de confessionele drie; de KVP boekte een verlies van 7 zetels.

Het kabinet-Biesheuvel dat vervolgens aantrad kwam al in 1972 ten val. Vanwege de vervroegde verkiezingen moest opnieuw campagne gevoerd gaan worden. De samenwerking tussen ARP, CHU en KVP bleef ook nu weer beperkt; verder dan een 'schets van beleid voor 1973 en volgende

14. Bornewasser, *Katholieke Volkspartij 1945-1980. Band II*, 393.

15. Bornewasser, *Katholieke Volkspartij 1945-1980. Band II*, 396.

16. D. Verkuil, *Een positieve grondhouding. De geschiedenis van het CDA*, Den Haag, 1992, 77; Bornewasser, *Katholieke Volkspartij 1945-1980. Band II*, 416.

Afbeelding 27

jaren' kwam men niet.¹⁷ Voor de KVP was Frans Andriessen lijsttrekker. Hij had zijn kapsel wat veranderd en spraaklessen genomen.¹⁸ Net als Veringa werd hij op het affiche afgebeeld, zij het in geheel andere, meer dynamische stijl. (Afb. 27). Op de verkiezingsposter loopt Andriessen over een zebrapad, gekleed in een lange regenjas, vrolijk lachend door de regen, te midden van wandelend publiek. Het tafereel doet denken aan het bekende campagnefilmpje van D66 uit 1967, waarin een wandelende Hans van Mierlo – eveneens in regenjas – over zijn politieke ideeën spreekt. (Afb. 28). De wandeltred van Andriessen moest de door zijn partij gewenste 'stapsgewijze

voortgang' symboliseren: precies tussen hollen en stilstaan in, dat was het meest effectief.¹⁹ Het mocht niet baten: de KVP verloor opnieuw 8 zetels. In tien jaar was de partij vrijwel gehalveerd.

Afbeelding 28

17. Borstlap & Klop (red.), *De groei naar het CDA*, 80.

18. Bornewasser, *Katholieke Volkspartij 1945-1980, Band II*, 507.

19. Bornewasser, *Katholieke Volkspartij 1945-1980, Band II*, 509.

Afbeelding 29

Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 1977 deden de ARP, CHU en KVP voor het eerst mee onder de naam Christen Democratisch Appèl (CDA), met een gezamenlijke kandidatenlijst en een gemeenschappelijk program. Ze werkten samen in een federatief verband. In 1976 was minister van Justitie Dries van Agt, die tot de KVP behoorde, gekozen tot de eerste landelijke lijsttrekker. De affiches waren groen, met wit en blauw als steunkleur. (Afb. 29). De argumenten voor de hoofdkleur groen leken vooral van praktische aard: geen paars (ARP), oranje (CHU) of geel (KVP), en zeker geen rood (PvdA). Van Agts portret ontbrak op het affiche. De KVP was als

grootste partij al tamelijk dominant in de nieuwe partij en leverde ook al jarenlang de voorzitter, Piet Steenkamp. Met Van Agt op de posters zou de balans te veel naar de KVP doorslaan.

Ook vier jaar later, in 1981, lukte het niet het hoofd van premier Van Agt op het affiche te krijgen. Campagneleider Ries Smits wilde de campagne ingaan met de leus 'kies de minister-president', in navolging van de succesvolle

Afbeelding 30

Afbeelding 31

Zaadnoordijk, Jan Roelof (Jan Roel)

Jan Roel Zaadnoordijk (Bolsward 1950) was nog student publiciteitsvormgeving aan de Akademie voor Beeldende Kunsten te Arnhem, toen hij een kritische brief schreef aan de CHU over een verkiezingsaffiche van deze partij. Niet lang daarna werd hij door de CHU gevraagd om ontwerpen te leveren voor het in oprichting zijnde CDA. Het was zijn idee om groen als hoofdkleur te nemen met blauw en wit als steunkleuren. Zijn eerste CDA-affiche dateert uit 1975 en was bedoeld voor zaalbijeenkomsten. Omdat zijn voornaam 'Jan Roel' steeds verkeerd verstaan werd als 'Jeroen', heeft hij dit maar zo gelaten en bij zijn signatuur aangehouden. Was het affiche uit 1975 nog gedrukt bij Nooy te Purmerend, voor de verkiezingsaffiches van 1977 stapte men over op de huisdrukker van de CHU, de BDU (Barneveldse Drukkerij en Uitgeverij), die de komende jaren het drukwerk van het CDA zou gaan verzorgen.

Na zijn afstuderen vestigde Zaadnoordijk zich als zelfstandig ontwerper. Tot zijn belangrijkste klanten behoorde de Nederlandse vestiging van het Zwitserse farmaceutische bedrijf Ciba-Geigy in Arnhem, waarvoor hij reclameborden voor symposia en dergelijke ontwierp. Op zijn 34ste besloot hij de vormgeving vaarwel te zeggen en psychologie te gaan studeren. Na zijn afstuderen was hij werkzaam als psycholoog en later als psychotherapeut in Groningen.

Affiches:

CDA Christen-Democratisch Appel. 1977. (Afb. 29).

CDA Christen-Democratisch Appel 1 Van Agt. 1977.

aanpak van de PvdA in 1977, die haar campagne toen geheel had afgestemd op haar lijsttrekker, minister-president Joop den Uyl en met die slogan een uitermate succesvolle campagne had gevoerd. Het partijbestuur van het CDA was echter tegen omdat daarmee voortzetting van het binnen de partij omstreden beleid van het kabinet-Van Agt tot inzet van de verkiezingen zou worden gemaakt. De naam van de partij was ondertussen bekend genoeg onder het publiek, dus de afkorting 'CDA' volstond op het affiche. (Afb. 30). Bij de tussentijdse verkiezingen van 1982 werd een vergelijkbaar affiche gebruikt. (Afb. 31).

Boomkens, Dirk Joseph (Dick)

Dick Boomkens (Hilversum 1954) ontving zijn opleiding aan de Grafische MTS te Utrecht. Hij kwam in dienst van de BDU (Barneveldse Drukkerij en Uitgeverij), die al drukwerk voor het CDA verzorgde voordat de opdracht binnenkwam om het affiche voor de verkiezingen van 1981 te ontwerpen. Zijn ontwerp daarvoor was een vereenvoudiging van die van Zaadnoordijk uit 1977. Als grafisch ontwerper van de BDU verzorgde Boomkens onder meer drukwerk voor de RPF (Reformatorische Politieke Federatie) en affiches voor de EO-jongereindagen.

Na zijn vertrek bij de BDU was hij nog een paar jaar werkzaam voor een reclamebureau en ontwierp hij vooral gevel- en autobeleettering. Thans is hij niet meer actief in de reclamewereld. In zijn woonplaats Nijkerk geniet hij een zekere bekendheid als organisator van het jaarlijkse muziekspektakel *De Bende van Niekark* en als drummer van de coverband *Nutsz*.

Affiches:

CDA 2 Van Agt. 1981 (Afb. 30).

CDA 1 Van Agt. 1982 (Afb. 31).

Afbeelding 32

Nadat Dries van Agt zich had teruggetrokken werd de meer pragmatische Ruud Lubbers in de herfst van 1982 partijleider en premier. Net zoals zijn voorganger was hij lid geweest van de KVP. In 1986 lukte het campagneman Smits eindelijk wel een 'kies de minister-president'-campagne op te zetten. De beeltenis van de premier op het affiche moest vergezeld gaan van een leuze die echt bij Lubbers paste. (Afb. 32). Uit een analyse van zijn teksten bleek dat hij nogal eens het woord 'karwei' bezigde. 'Daar is toen de leuze uitgekomen: "Laat Ruud zijn karwei afmaken"', aldus Smits. Op advies van Lubbers' echtgenote Ria werd de

voornaam vervangen door de achternaam. ‘Achteraf bezien bleek die alliteratie, “Laat Lubbers zijn karwei afmaken”, veel beter te klinken’, zo memoreert Smits. ‘Dus eigenlijk kun je zeggen dat zij die cruciale keuze heeft gemaakt.’ Ruud Lubbers, die in 1989 nogmaals lijsttrekker was (‘Verder met Lubbers’), is tot dusverre de laatste CDA lijsttrekker van katholieken huize.

Slot

De affiches van de RKSP waren vaak ideologisch van aard, met zware katholieke symboliek en vaak gekant tegen de socialisten. Na de Tweede Wereldoorlog ging de RKSP over in de KVP, die zich ontpopte als dé gezinspartij die zich inzette voor eigen woningbezit. De katholieken beschikten vaak over meerdere affiches voor een verkiezing. Het idee daarachter was om gedurende de campagne om de paar weken een ander affiche op te hangen. Ook het meervoudig lijsttrekkerschap maakte de noodzaak voor verschillende affiches groter. Langzaamaan werden de affiches minder ideologisch van aard en was het vaker de lijsttrekker die het plakkaat domineerde. De affiches met Ruud Lubbers zijn zelfs gebouwd rondom de persoon van de lijsttrekker.

Functie, vorm en belang van het affiche zijn gedurende de afgelopen honderd jaar behoorlijk veranderd. Dat affiches nog steeds gebruikt worden is deels folklore en deels gemotiveerd vanuit de gedachte dat wanneer de eigen partij ermee stopt, de andere daar wel eens electoraal haar voordeel mee zou kunnen doen.

Den Haag/Groningen, april 2016

Algemene literatuurlijst biografieën

Pieter A. Scheen, *Lexicon Nederlandse beeldende kunstenaars 1750-1950*, 's-Gravenhage 1969-1970.

Bestandscatalogus Afficheverzameling Katholiek Documentatie Centrum, Den Haag 1992.

Knipselcollectie van het Katholiek Documentatie Centrum.

RKD Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis. (www.rkd.nl).

Grote vitrine

Schap 1

Maaïke Kamps & Gerrit Voerman, *Het Christen Democratisch Affiche*. 2015
UBN, KDC c 27439.

Affiche "Kiezers! Stemt woensdag 28 juni a.s. tegen het monsterverbond.
Calvijn en Rome gaan hand en hand. Dat God behoede ons vaderland!" door
onbekend. 1905.

Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme (1800-
heden) (HDC) - Collectie Verkiezingsaffiches.

KDC, Beeld en Geluid, Collectie Spotprenten nr. 2825.

Schap 2

Affiche R.K. Staatspartij door Frans Lazarom. 1918.

KDC, Archief Algemeene Rooms-Katholieke Propagandaclub te
Amsterdam, inv.nr. 768.

Affiche “In het waarachtige belang van staat, kerk, maatschappij - Stemt de katholieke lijst” door Joan Collette. 1922.

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) inv.nr. IISG BG G1/383.

Affiche “Christus’ vrede Christus’ rijk - Stemt de katholieke lijst” door Joan Collette. 1925.

Stadsarchief Rotterdam, inv.nr. G-0000-0015.

Schap 3

Affiche “Katholieken sluit u aanéén opdat uw idealen vruchten dragen. Stemt de Katholieke lijst” door Frans Bosen. 1929.

ReclameArsenaal te Hilversum, inv.nr. RA/022400.

Affiche “Christenen sluit u aaneen opdat uw idealen vruchten dragen en niet verstikken. Stemt Katholieke Volkspartij” door Frans Bosen. 1946/1948.

ReclameArsenaal te Hilversum, inv.nr. RA/007519.

Schap 4

Affiche “Katholieken stemt lijst 8. Nolens” door [bdspot]. 1929.

KDC, Archief P.J.M. Aalberse.

Affiche “ Kiest No.1 van lijst 8, Jhr. Ruijs de Beerenbrouck. R.K. Staatspartij” door Anton Dirckx. 1929.

ReclameArsenaal te Hilversum, inv.nr. BG E17/101.

Schap 5

Affiche “Storm op til, stut uw huis, stemt RK Staatspartij” door Joep Nicolas. 1933.

KDC, Beeld en Geluid, Collectie AFBG-4e552.

Affiche “Opbouw in Godsvertrouwen. R.K. Staatspartij” door Charles Eyck. 1933.

KDC, Beeld en Geluid, Collectie AFBG-4e551.

Tafelvitrine 1

Affiche "Bezit voor iedereen. KVP Romme lijst 2" door Frans Mettes. 1959.
KDC, Beeld en Geluid, Collectie AFBG-2b3071.

Affiche "Baas in eigen huis. KVP Romme lijst 2" door Frans Mettes. 1959.
KDC, Archief Katholieke Volkspartij, inv.nr. 1489.

Affiche "Wij bouwen voort. KVP Romme lijst 2" door Frans Mettes. 1959.
KDC, Beeld en Geluid, Collectie AFBG-2b3077.

Affiche "Volop werk. KVP Romme lijst 2" door Frans Mettes. 1959.
KDC, Beeld en Geluid, Collectie AFBG-2b3070.

Staande vitrine 1

Schap 1

Affiche "Beschermt het christendom. R.K. Staatspartij" door Jos van
Woerkom. 1937.
KDC, Beeld en Geluid, Collectie AFBG-4e553.

Affiche "Mijn lijstnummer: 1. R.K. Staatspartij" door onbekend. 1937.
KDC, Beeld en Geluid, Collectie AFBG-4e548.

Schap 2

Affiche "Tegen Staatssocialisme. Katholieke Volkspartij" door onbekend.
1946.
ReclameArsenaal te Hilversum, inv.nr. RA/004389.

Schap 3

Affiche “Gezond gezin krachtig volk. Opgeheven uit materieele zorgen. Katholieke Volkspartij” door onbekend. 1946.

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG).

Affiche “Recht óók voor den kleinen man. Katholieke Volkspartij” door onbekend. 1946.

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG).

Schap 4

Affiche “Leg de toekomst in veilige handen” door Lambert Simon. 1956.

KDC, Beeld en Geluid, Collectie AFBG-2b3086.

Schap 5

Affiche “KVP 1 Lijst 1. Voor iedereen die vooruit wil zien!” door Gijs den Ouden. 1963.

KDC, Beeld en Geluid, Collectie AFBG-2b3072.

Tafelvitrine 2

Affiche “1 KVP Waardenvast welvaartsvast. Klompé, De Jong” door onbekend. 1967.

Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP) / nr. 1967_KVP_TK-4.

Affiche “1 KVP Waardenvast welvaartsvast. Lardinois, Van Thiel” door onbekend. 1967.

Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP) - nr. 1967_KVP_TK-1.

Affiche “1 KVP Waardenvast welvaartsvast. v.d. Ploeg, Luns” door onbekend. 1967.

KDC, Beeld en Geluid, Collectie AFBG-2b3069.

Affiche “1 KVP Voor Limburg Houvast” door onbekend. 1967.

Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP) nr. 1967_KVP_TK-2.

Staande vitrine 2

Schap 6

Affiche “Veringa. Katholieke Volkspartij 1. KVP” door onbekend. 1971.
KDC, Beeld en Geluid, Collectie AFBG-4a33994.

Schap 7

Affiche “Frans Andriessen. KVP Katholieke Volkspartij lijst 2” door onbekend.
1972.

Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP) nr.
1971_KVP_TK-1.

Still “ Hans van Mierlo in regenjas” uit verkiezingsspotje van D66. 1967.

<https://www.youtube.com/watch?v=EcrKNSbXx-0>

Schap 8

Affiche “Christen Democratisch Appél CDA” door Jeroen Zaadnoordijk. 1977.
KDC, Beeld en Geluid, Collectie AFBG-2b7898.

Schap 9

Affiche “2 Van Agt CDA” door Dick Boomkens. 1981.
Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP) nr.
1981_CDA_TK-1.

Affiche “1 Van Agt CDA” door Dick Boomkens. 1982.
KDC, Beeld en Geluid, Collectie AFBG-4a31399.

Schap 10

Affiche “Laat Lubbers z'n karwei afmaken. CDA” door onbekend. 1986.
KDC, Beeld en Geluid, Collectie AFBG-4a31131.

Het Christen Democratisch Affiche

Maaïke Kamps, Gerrit Voerman

Het verkiezingsaffiche geeft kernachtig weer hoe de partij zichzelf ziet, of door de kiezers graag gezien wil worden. In inhoud en vorm weerspiegelt het vaak de identiteit van de partij. Tegelijk geven de posters ook een beeld van de verkiezingsstrijd: welke thema's speelden er en tegen welke partij zette men zich af ?

De verkiezingsposters geven een levend beeld van de partijcultuur, maar ook van de parlementaire geschiedenis. Dit boek biedt een overzicht van de affiches van het CDA en van zijn voorgangers ARP, CHU, RKSP en KVP. Daarbij geeft het ook inzicht in de verhalen eromheen. Waarom stond premier Van Agt bijvoorbeeld nooit afgebeeld op een affiche? Hoe kwam de leus 'laat Lubbers zijn karwei afmaken' tot stand? En hoe verhiel de leiderschapscultus rond ARP-voormannen als Colijn en Biesheuvel - beiden prominent afgebeeld op de affiches - zich tot de beginselen waar het allemaal om zou moeten gaan?

Uitgeverij Boom, Amsterdam

ISBN: 9789089535221

Paperback

Geïllustreerd

128 blz.

2015

€ 19,90

Het Christen Democratisch Affiche is te koop in de boekhandel en via het Wetenschappelijk Instituut - CDA (mail naar wi@cda.nl).

Colofon:

De auteurs hebben hun uiterste best gedaan alle rechthebbenden van het beeldmateriaal op te sporen. Eenieder die zich niettemin eigenaar weet van dergelijk materiaal in deze publicatie zonder dat direct of indirect met hem of haar afspraken zijn gemaakt, verzoeken wij contact met ons op te nemen.

Omslag catalogus en poster:

Naar het ontwerp van René van der Vooren (Amsterdam) van de omslag van het boek *Het Christen Democratisch Affiche* door Maaïke Kamps en Gerrit Voerman, Amsterdam, Uitgeverij Boom, 2015.

Illustratie binnenzijde omslag:

Affiche "R.K. Staatspartij" door Frans Lazarom. 1918.
KDC, Archief Algemeene Rooms-Katholieke Propagandaclub te Amsterdam, inv.nr. 768.

Druk:

1ste druk, juni 2016, 1^e - 4^e vijftientigtal.

De tentoonstelling is samengesteld door:

Tim Graas
Maaïke Kamps
Jos Kersbergen
Vefie Poels
Lodewijk Winkeler

Inlichtingen:

Katholiek Documentatie Centrum (www.ru.nl/kdc)
Tel. 024-36 12 457 of info@kdc.ru.nl

Heeft u materiaal dat voor onze collecties interessant kan zijn dan kunt u contact opnemen met:

Lennie van Orsouw, Informatie- en collectiespecialist bibliotheek KDC
024 - 361 24 39 of bibliotheek@kdc.ru.nl

Ramses Peters, Archivaris
024 - 361 24 50 of archief@kdc.ru.nl

Vefie Poels, Collectiespecialist beeld en geluid
024 - 361 24 03 of beeldengeluid@kdc.ru.nl

STUK 19.

HERZIENING
DER
ONGEVALLENWET

UITBREIDING
ARBEIDS-
BESCHERMING

TEGENEEN TOT DE
WACHTIGHEID DER
WERKLIJKE
VAN DEELNEMINGEN
VAN DE WERKLIJKE

INVIERING,
INVALIDITEITS.
WET

INVIERING
ZIEKTEVERZEKERINGS
WET

OPNEEMING VAN
GENESKUNDIGE BE-
HANDLING IN DE
ZIEKTEVERZEKERINGS
WET

VOLIEK PROGRAM

RECHT

ORDE

Katholiek Documentatie Centrum

Adres: Erasmuslaan 36
 Postbus 9100
 6500 HA Nijmegen

Telefoon: (024) 3612412
E-mail: info@kdc.ru.nl
Website: www.ru.nl/kdc

Radboud Universiteit Nijmegen

